

TANULMÁNY

NAGY LEVENTE

A többségi elv és a többség kiválasztásának dilemmái

A különböző érdekek mentén tagolt és értékpluralizmuson nyugvó modern társadalmak kihívó kérdése a közösségi döntéseket meghozó személyek (vagy testületek) mibenléte, illetve a döntések demokratikus keretek között tartása. Ilyen értelemben alapvető feladatnak tűnik a kollektív döntéseket meghozó többség kiválasztási eljárása (eszmei szempontok), illetve a döntések tartalma (eszmei, de elsősorban hatékonysági szempontok) közötti különbségtétel. A komplexebb struktúrával rendelkező modern társadalmakban egyre nagyobb teret nyer az a valóságértelmezés, hogy nem létezik egyetlen, egyetemes, objektív igazság, jóval realiztikusabbnak tűnik az igazságok sokféleségének elfogadása. Az igazság-pluralizmusok világában fontos, hogy minden társadalom törekedjék egy közösségi szinten történő egységesítésre. A demokráciák fejlődéstörténetében egyre elfogadottabbá vált, hogy a társadalom egészére kiterjedő kollektív döntéshozatalnak a többségi elven (mennyiségi szempont szerinti döntési mechanizmuson) kell nyugodnia. A tanulmány a többség és a többségi elv fogalmainak rövid ismertetésével kezdődik, majd a többségi elv alapvető pro és kontra érveit mutatja be, ezt követően a többség kiválasztásnak három eljárását (első-preferencia, páros-összehasonlítás, sorrend-preferencia) vizsgálja, különös tekintettel e módszerek sajátosságaira.

1. Bevezetés

A modern demokrácia fogalmához szorosan kötődő többségről és többségi elvről beszélni nem idejétmúlt vállalkozás. Lényegénél fogva a demokrácia a korábbi monarchikus vagy többnyire egyforrásúnak tekintett hatalmat, sokforrású (*poliarchikus*) hatalomra tagolta, és elbontott formában intézményesítette. Nem meglepő, hogy az intézményesített plurális hatalomból értelemszerűen következik a társadalom tagoltsága, a vélemények, az álláspontok, az ideológiák és politikai erők, azaz a hatalomért versengő táborok plurális volta. A demokrácia abban az esetben lehet működőképes, ha a társadalmi tagoltságot és a politikai sokféleséget bizonyos centripetális,

egységesítő erők fogják össze, tartják egyben. Az egységteremtés azonban nem egy önmagától létrejövő folyamat, szükség van ehhez a plurális társadalom sajátos megszervezésére, irányítására és fenntartására. Ilyen értelemben központi jelentősége van a szabad és demokratikus választásoknak, melynek értelmében a nép a népszuverenitás nevében, adott választási procedúra alkalmazása mellett és a többségi elv alapján választja ki a képviselőket, és hatalmazza fel őket a hatalom ideiglenes gyakorlására. A hatalom birtokosai – a maguk során – a társadalom igényeinek és elvárásainak figyelembevételével ugyancsak a többségi elv alkalmazásával hozzák meg a társadalom egészére nézve kötelező erejű döntéseket.¹

2. Többség

Mi a többség? Statisztikai entitás? Több tudás, bölcsesség vagy erény? Több vagy nagyobb méltányosság? Netán gazdasági erők terméke? Mindenképp sejthető, hogy a többség valamilyen szinten elvi, eszmei, erkölcsi, hatékonysági, illetve mennyiségi szempontok mentén közelíthető és határozható meg, ezért a komplexebb tanulmányozása mennyiségi, hatékonysági és erkölcsi-méltányossági szempontok és okok figyelembe vételét is megköveteli. A tanulmányban a többség mennyiségi szempontok szerinti megközelítése lesz az elsődleges.

A többség – ahogy Fredric Harrison is fogalmaz² – egy egésznek (közösség) a többlet része a maradékhoz képest, és ez a „túlszárnyalás” lehet befolyás, erő, meggyőződés, de elképzelhető jelentőség vagy érték szerint, illetve mennyiségi szempont mentén is.

Szűkebb értelemben a többséget adott szempont vagy kérdés mentén értelmezhetjük. Egy adott szemponton belül, a többséget hasonló társadalmi, gazdasági vagy kulturális csoporthoz tartozó egyének „sokasága” jelenti, mely sokasághoz tartozó egyének számértéke nagyobb, mint az ugyanazon szempont mentén, de más csoporthoz tartozó egyének számértéke.³ Analóg módon, adott kérdésben a többség hasonló álláspontot, véleményt képviselő egyének csoportja, mely csoport – tagjai létszámát illetően – mennyiségi fölényt mutat a kérdésben más

---

1 Megjegyzendő, hogy a többségi elv nemcsak a demokrácia sajátja, hiszen jóval a demokrácia előtt lehet beszélni az elv jelenlétéről mint csoportdöntési mechanizmusról (középkor) vagy elméletéről (hatalmat legitimáló dogma) egyfajta történetiséget kölcsönözve a fogalomnak. Ld. többek között J. G. HEINBERG: „Theories of Majority Rule” *The American Political Science Review* Vol. 26, No 3 (June, 1932) 452–468.; J. W. CHAPMAN – A. WERTHEIMER (szerk.): *Majorities and Minorities* (New York: New York University Press 1990); Th. GALE: „Majority Rule” *International Encyclopedia of the Social Sciences* 1968. http://www.encyclopedia.com/topic/Majority_Rule.aspx.

2 F. HARRISON: *Order and Progress* (London: 1875) 99. J. G. HEINBERG: „Theories of Majority Rule” *The American Political Science Review* Vol. 26, No 3. June, 1932. 452.

3 Ilyen megközelítésben beszélhetünk például vallási, etnikai, faji, nemi szempontokról, és ezen belül állandósult többségekről és kisebbségekről.

álláspontot vagy véleményt képviselő egyének csoportjához képest.⁴ Ilyen megközelítésben tehát a többség nem minőségi, hanem mennyiségi entitás, amely tulajdonképpen viszonyításon alapuló mennyiségi többlet, mely két vagy több mennyiség összehasonlításából derül ki.⁵ Ebben a megvilágításban tehát a *major pars* (nagyobb rész), nem pedig a *melior pars* (jobbik rész), a *sanior pars* (egészségesebb rész), a *valentior pars* (erősebb rész) vagy a *prudentialis pars* (okosabb rész) kerül előtérbe. Nem szükségszerű, de a mennyiségi többség magában foglalhatja a felsoroltak bármelyikét, és nem tűnik meglepőnek, hogy a modern demokrácia fokozatos kibontakozásával egyre nagyobb teret nyert az a feltételezés, hogy a nagyobb rész egyben a jobbik vagy az ésszerűbb rész is.⁶ Ez igen fontos mozzanat a mindenkori kormány hatalmának legitimálásában.

Mennyiségi megközelítésben nem teljesen világos, hogy mit jelent az „egész”, amelyhez vonatkoztatva meghatározzuk a többséget, de az sem egyértelmű, hogy kikre vagy mire vonatkozik, esetleg kellene vonatkoznia a többségnek. Az általános választások alkalmával például nem tekinthetünk el egy közösség teljes lakosságának számától, ami mindig több, mint a választásra jogosultak száma, ami a maga során nagyobb mennyiség, legfeljebb egyenlő az urnák előtt megjelentek számával. Mi több, a gyakorlatban az is meggesik, hogy olyan jelölt lesz a többségi elv értelmében győztes, akire a leadott szavazatok száma lényegesen kevesebb, mint a többi jelöltre leadott szavazatok összege.⁷

Mit sejtet egy többség jelenléte egy társadalmon belül? Azt, hogy van egy behatárolt (közösségi) egész, egy mennyiségileg behatárolt (számú egyénből álló) embercsoport, melyen belül, bizonyos szempontok alapján megkülönböztethetünk mennyiségileg többlet sokaságokat, illetve kisebbségeket. A többség (akár szervezett tevékenység révén) tehát megkülönböztet és elválaszt, az egészet „Mi” és „Ők” csoportokra tagolja. Továbbá azt, hogy a többség nemcsak meg-

4 A többség tagjai ez esetben hasonlóan gondolkodnak adott közügyi kérdésben, például oktatáspolitikában, de lehetnek a kormánypárt támogatói is, szemben az ellenzéki pártokat támogató kisebbségekkel.

5 Ne feledjük azonban, hogy a mennyiségi többlet konkrét léte jelentős mértékben függ a többséget a kisebbségtől megkülönböztető szempont jellegétől, ugyanis nem mindegy, hogy egy etnikai vagy vallási többségről beszélünk, amelynek léte eleve adott (hiszen csupán statisztikai kimutatás kérdése), vagy egy kényesebb közügy, netán egy politikai célkitűzés a mérvadó szempont, amelyben a többség megformálása érdekében a többség kialakulásához szervezett párttevékenységre, hathatós propagandára van szükség. Természetesen, ez esetben a többség és kisebbség közötti határvonal távolról sem lehet olyan éles és stabil! Nem véletlen az alapvető kérdésfeltevés: Létezik-e a többség vagy meg kell formálni? Ld. E. SPITZ: *Majority Rule* (New Jersey: Chatham House Publisher, Inc. Chatham 1984) 66–88.

6 A többség, illetve a „jobbik”, „okosabb”, „ésszerűbb” részek egyfajta azonosítása nemcsak a többségi elv legitimitását célozza meg, hanem elvezethet a többségi döntés hatékonyságának utilitarista megközelítéséhez is. Itt tehát felmerül a döntésmélet, az optimalizálás bonyolult kérdésköre, melynek kifejtésre e tanulmányban terjedelmi okok miatt nem kerülhet sor.

7 Ch. BEARD: „The Fiction of Majority Rule” *Atlantic Monthly* 140 December 1927. 831–836.

különböztet és elválaszt, hanem egyesít és csoportosít. E csoportosítás azonban nem feltétlenül jelenti, hogy a többségi csoport szerves és oszthatatlan totalitás. Végül azt, hogy a többlet sokaság és a kisebbség(ek) között egy sajátos viszony-
nak kell fennállnia, annak érdekében, hogy a társadalom közép- és hosszú távon működőképes legyen. A többség és kisebbségek viszonyának jellege a modern demokráciák megítélésének egyik alapkritériuma.

Egy adott szempont jellegétől függően a többség és kisebbség közötti határvonal lehet élesebb vagy elmosódottabb. Arról van szó, hogy megkülönböztetethünk stabilan állandó (etnikai, vallási, kulturális, faji stb.), viszonylag permanens (egy adott ideológiához, eszméhez, politikai párthoz való kötődést vagy hűséget tanúsító egyének csoportja, vagy egy választási győzelem során létrejött kormánypárti többség és ellenzéki kisebbség), illetve *ad hoc* jellegű többséget és kisebbségeket. Ez utóbbi általában a közügyi kérdésekre vonatkozik, és az egyes kérdések támogatása vagy ellenzése szabja meg a társadalom polgárainak vagy bizonyos testületek tagjainak a többséghez vagy a kisebbséghez való tartozását.

A demokráciák esetében fontos, hogy a stabilan állandó kisebbségek érdekei és igényei iránt a többség tanúsítson kellő figyelmet, azért is, hogy a kisebbség tagjai ne érezzék magukat állandó vesztesnek. Ellenkező esetben aligha lehet arra számítani, hogy e kisebbségek a társadalom konstruktív elemei lesznek vagy maradnak hosszú távon.

A viszonylag permanens többség és kisebbségek között már kevésbé merevek a „törésvonalak”. Jó példa erre a kormány iránti hűség, hiszen a társadalom bármely tagja lehet a kormánypárt híve (többséghez tartozás), de kormányváltás esetén kerülhet a kisebbséghez, feltéve, hogy pártlojalitása töretlen.

Az *ad hoc* kisebbségek esetében jóval valószínűbb a rotáció, vagy az átjárás a két tábor között, hiszen mindenkinek esélye lehet a többséghez tartozni, az adott közügyi kérdések jellegétől és tartalmától függően. Ezen túlmenően, a modern demokratikus társadalmakra jellemző a plurális kötődés (egy időben több csoport-
hoz tartozás), vagyis az, hogy egyazon időben és adott szempont mentén vagy kérdésben a társadalom tagja többségi, más szempont mentén vagy kérdésben kisebbségi csoporthoz tartozhat. A plurális kötődés ebben az értelemben tompíthatja a többségek és kisebbségek közötti élesebb határvonalakat, össztársadalmi szinten csökkentheti a többség-kisebbség közötti konfliktusokat.

Az említett többségek nem fedik le szükségszerűen egymást, de egymástól elszigetelten sem célszerű kezelni azokat, hiszen mindenképp vannak átfedések közöttük, és e közös pontok jelentős hatással lehetnek az egyes döntések kimenetelére.⁸

---

⁸ A példa kedvéért, etnikai szempontból a többséghez tartozó polgár lehet egyben az egyik, kisebbségének számító, liberális ellenzéki párt lojális támogatója, miközben helyeselheti a többséget képező (és képviselő) kormánypárt oktatáspolitikáját. Valószínűsíthető, hogy bizonyos közügyi döntései során mindhárom kötődését figyelembe veszi.

A többség mennyiségi fogalmának legelterjedtebb és legismertebb megkülönböztetése a demokratikus választások során alkalmazott relatív és abszolút többség.

A relatív többség⁹ nem a rendelkezésre álló teljes mennyiséghez mérendő, e többséget az egyes mennyiségek egymáshoz való viszonyítása során kapjuk meg. Ez azt jelenti, hogy a relatív többség eléréséhez nem szükséges a teljes mezőny együttes erejének legyőzése, elegendő a riválisok legjobbjának legyőzése. Ha „A”, „B”, „C” és „D” négy különböző mennyiség, és „A” jelenti a relatív többséget, akkor „A” szükségszerűen nagyobb, mint „B”, mint „C”, és mint „D”. Azaz $A > B$; $A > C$; $A > D$.

Az abszolút többség más elven nyugszik, ugyanis egy mennyiségről csak abban az esetben mondhatjuk, hogy abszolút többség, ha a teljes mezőny együttes erejét legyőzi. Másként fogalmazva, egy mennyiség akkor mondható abszolút többségnek, ha nagyobb az összmennyiség felénél.¹⁰ Ennek alapján az „A”, „B”, „C” és „D” mennyiségek közül „A” akkor mondható abszolút többségnek, ha $A > B + C + D$.

3. Többségi elv

A többségi elv mint mennyiségi szempont szerinti közösségi döntési mechanizmus, elsősorban a modernitás szüleménye, a társadalmi pluralizmus következménye. A modern kor emberében fokozatosan tudatosult, hogy a hagyományos társadalmak nagy metafizikai értékrendszere összeomlik, vagyis komolyan megkérdőjelezhető az értékek és igazságok „objektív” létező egységes értékrendje. Ez arra enged következtetni, hogy háttérbe szorult a *monoteizmus* világa, és helyét fokozatosan a *politeizmus*¹¹ vette át, a maga plurális világgépével. E modern váltás együtt járt a társadalom tagoltságának elfogadásával, az érdekek sokféleségének megfogalmazódásával. Úgy tűnt, hogy az értékpluralizmuson nyugvó igazságértelmezés realiztikusabb szemlélet, mint az egyetemes és objektív igazságra támaszkodó valóságértelmezés.

Az igazságok sokféleségében azonban – a társadalom működőképessége érdekében – mégiscsak szükség volt közösségi szinten történő egységesítésre. Az egységesítésre való törekvésben a többségi elv ígérkezett viszonylag elfogadható döntési eljárásnak. Ez nem jelenti azt, hogy a többségi elv hívei automatikusan azo-

9 A relatív többség gyakorlati szerepe akkor jelentős, amikor több mint két lehetőség közül kell győztest választani. E kérdés dilemmáit a későbbiekben, a többség kiválasztása során fogom bővebben tárgyalni.

10 Zavarba ejtő kérdés, hogy mit is jelent voltaképpen az „összmennyiség”, amint fentebb is rámutattam.

11 A politeizmus kapcsán ld. többek között O. MARQUARD: „A politeizmus dicsérete” in O. MARQUARD: *Az egyetemes történelem és más mesék* (Budapest: Atlantisz 2001).

nosságjelet tettek vagy tesznek a többségi elv és az „igazság” közé. A többségi elv egy döntési mechanizmus, nem pedig maga az igazság. A demokráciák elsősorban nem arra törekednek, hogy a többségi elv tökéletességét (hatékonysági és méltányossági szempontból), vagy annak igazságtartalmát bizonyítsák, hanem inkább arra fektetik a hangsúlyt, hogy a többségi elv alkalmazásával lényegesen csökkentés az önkényesen meghozott döntések esélyét, illetve, hogy megfeleljenek a demokrácia alapvető követelményeinek.

Más szavakkal, a demokratikus értékek tiszteletben tartásával az önkényesség elkerülése vagy legalábbis minimalizálása az elsődleges cél, nem pedig a többségi elv tökéletes igazságtartalmának bizonyítása. Ez értelemszerűen azt jelenti, hogy a többségi elv értelmében felhatalmazott többség dominanciája – legalábbis a demokrácia szemszögéből – nem lehet korlátlan. Kihívó kérdés viszont, hogy milyen korlátok alkalmazása mellett lehet kordában, azaz demokratikus keretek között tartani a többség esetleges önkényességét (többségi zsarnokságát). Ilyen értelemben a modernitás termékeként elterjedt demokratikus többségi elv a különbözőségek és a társadalmi egység egyszerre létezését próbálja megvalósítani azáltal, hogy társadalmi egységet szándékszik teremteni, miközben (a többségi elvre épülő döntési eljárással) nem akarja a társadalom sokszínűségét (plurális nézeteket, értékeket, törekvéseket és érdekeket) elfojtani. Amennyiben nem sikerül ezt megvalósítani, a módszer – és ezzel a berendezkedés demokratikus jellege – indokoltan kérdőjeleződik meg.

Nem véletlen Commager állítása, melynek értelmében a többségi elv alkalmazása (többségi uralkodás), illetve a korlátozott hatalom intézményes kiépítése és a kettő összeegyeztetése a modern demokráciák legalapvetőbb kérdéseinek egyike.¹² Commager logikája világos: a kormányzat megjelenése az ember műve, a kormányzáshoz azonban szükség van döntésekre. A döntéseket valamilyen elven nyugvó eljárás alapján lehet meghozni. Demokratikus keretek között ez az elv a többségi elv, a demokratikus keretek pedig az önkényes hatalomgyakorlással szemben intézményes keretek felállítását jelentik.

Csak ilyen körülmények között válhat lehetségessé a demokratikus kormányzás, azonban úgy tűnik, itt egy kettős ellentmondással szembesülünk. Egyfelől, ha a többség – többségi helyzeténél fogva – saját akarát akarja érvényre juttatni (menyiségi többség), nem pedig a társadalom egészére kiterjedő, a lehető legjobbnak tűnő döntéseket meghozni, akkor a többség a kormányzat létrehozásának eredeti célját szegi meg. Másfelől, ha az alkotmány meghatározza, hogy a többség támogatása mellett a kormány mit tehet és mit nem tehet a társadalom egészére nézve (alkotmányos többség), akkor ezzel a szigorú értelemben vett többségi elv érvényessége kérdőjeleződhet meg.¹³ Az alkotmányos többség tehát nem

12 H. S. COMMAGER: *The Majority Rule and Minority Rights* (Gloucester, Mass.: Peter Smith 1958) 4.

13 Aligha beszélhetünk ellentmondásról, hiszen korlátok között (szabályok, törvényes keretek) egy tevékenység még lehet szabad tevékenység, hiszen a korlátmentesség nem szabadság, hanem szabadosság.

a szó szigorú értelmében vett többségi döntésre utal, hanem az alkotmány tiszteletben tartásával történő kompromisszumos döntésre, ami azt is eredményezi, hogy a többség és kisebbség közötti határvonal a döntés tartalmát illetően elmosódottabbá válik. Ez értelemszerűen az egyik vagy a másik tábor önkényes hatalomgyakorlásának minimalizálásával, a többségi vagy kisebbségi zsarnokság kiiktatásával jár együtt.

A látszólagos kettős ellentmondás ellenére a többségi elv korlátok közötti érvényességét fejezik ki Jefferson klasszikusnak számító szavai is: „Mindnyájunknak szem előtt kell tartanunk a szent elvet, azt, hogy a többség akaratának minden esetben érvényesülnie kell, de jogosságát ésszerűsége szabja meg”, hiszen a kisebbség is „hasonlóan egyenlő jogokkal rendelkezik, és ezek megsértése elnyomást jelent.”¹⁴

A kettős ellentmondás dilemmáját érzékelteti Herbert McClosky is, aki szerint: „A többségi elv nem tartalmazhatja saját maga elpusztításának jegyeit, mivel minden elv természetes velejárója, hogy nem engedheti meg önmaga megtagadását.”¹⁵

Amint Waldron is megjegyzi, a véleménypluralizmusból fakadó erőteljes és kitaró egyet nem értés valósággal átszövi a modern politikát, olyannyira, hogy a bölcsesség ellenére a politikai mérlegelések nagyon ritkán vezetnek egyöntetű megállapodásokhoz, konszenzushoz, egyhangú döntéshez.¹⁶ Ezért van szükség az érdekek és vélemények pluralizmusában egy egységesítő döntési eljárásra, a többségi elvre, melynek értelmében minden egyes vélemény egyenlő súlyúnak tekintendő, és a hasonló vélemények csoportosításával és összeadásával a legnagyobb „vélemény-súly” győztesnek számít. Ez azonban már túlmutat a pusztán mennyiségi adatokra való hivatkozáson, ennek már méltányossági vetülete is van. Méltányossági szempontból – ahogy Waldron és May is fogalmaz – az egyenlő súlyú egyéni vélemények (szavazatok) összegzése szerinti mennyiségi kiválasztás tűnik a legelfogadhatóbbnak.¹⁷

Benhabib tovább megy és azt állítja, hogy a többségi elv nemcsak helyes, hanem racionális és érvényes is. Érvéle alapját nem a számmennyiségeken alapuló legitimitás képezi, hanem elsősorban az, hogy ha egy közösség többsége hosszas mérlegelés és megfontolás eredményeként arra a következtetésre jut, hogy a kínálatkozó alternatívák közül az „A” verzió tűnik a legígéretesebbnek, akkor az a következtetés joggal tekinthető érvényesnek, és méltányosnak, amíg nem éri komoly kihí-

14 COMMAGER (12. lj.) 8.

15 H. McCLOSKEY: „The Fallacy of Absolute Majority Rule” *Journal of Politics* 11, No. 4. Nov. 1949. 643.

16 J. WALDRON: *The Dignity of Legislation* (Cambridge: Cambridge University Press) M. RISSE: „Arguing for Majority” *The Journal of Political Philosophy* Vol. 12, No. 1. 2004. 47.
<https://www.hks.harvard.edu/fs/mrisse/Papers/Papers%20-%20Philosophy/ArguingforMajorityRule.pdf>.

17 Ld. RISSE (16. lj.) 47. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a többségi döntés kapcsán az alkalmazott módszerek (kizárólagos többség, Condorcet, Borda) mikéntje méltányossági kérdésként is tételeződik.

vás egy másik csoport által kiválasztott alternatíva részéről.¹⁸ Tény, hogy Benhabib gondolatmentéből kiérződik a választási elv (eljárás) és a döntés tartalma közötti lényegesnek számító megkülönböztetés. E gondolat utal a többségi elv kettősségére (hatékonyság és méltányosság) is.

Sartori idevágó szavai támasztják alá leginkább a többségi elv kapcsán felmerülő számos dilemma egyik legfontosabbját, a mennyiség és a minőség viszonyának problémáját. A többségi elvről, e sajátos döntési „eszközzel” (választás), mint minden eszközzel célszerű megkérdezni, hogy mi a célja és hogyan működik. Sartori szerint a többségi elv kapcsán egy logikailag fordított sorrend van inkább érvényben, hiszen: „Miközben a választásnak a minőségi szelekciót szolgáló mennyiségi eszköznek kellene lennie, a minőség követelménye alárendelődött a számszerűség követelményének. A gépezet elkapta a gépmesterek kezét: míg a szándék az volt, hogy a legjobbak kiválasztása érdekében kell számolni, addig a mai demokráciák sokat számolnak, és keveset válogatnak. A számok zsarnoksága felértékeli a mennyiséget, azaz leértékeli a minőséget.”¹⁹ Továbbá, ha figyelembe vesszük a hatékonysági és méltányossági, a mennyiségi és minőségi szempontok szerinti, illetve a többségi elv mint eljárás és a többség által meghozott döntés tartalma közötti megkülönböztetéseket, akkor láthatjuk, hogy egy igen sokrétű és komplex fogalommal állunk szemben.²⁰

3.1 A többségi elv mellett szóló érvek

A többségi elvet a 17–18. századi gondolkodók elsősorban dogmaként közelítették meg. Grotius szerint „a többség természetes módon rendelkezik az egész feletti hatalom jogával”.²¹

Egy közösség csakis egyetlen testként képes cselekedni, állítja Locke, de a közösség a többség akarata és elhatározása által válhat csak egyetlen testté. Egy társadalom működőképességét, „egy irányba mozgását” az összes erők legnagyobbja szabja meg, és ez az erő nem más, mint a többség megállapodása. Másként, hangsúlyozza Locke, az

18 S. BENHABIB: „Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy” in S. BENHABIB: *Democracy and Difference* (New Jersey: Princeton University Press 1996) 72.

19 G. SARTORI: *Demokrácia* (Budapest: Osiris 1999) 82.

20 Terjedelmi okok miatt nincs lehetőség e fogalompárok elemzésére, de a kérdés részletesebb kifejtése során nem alaptalanul fogalmazódnak meg olyan további kérdések, mint: Tulajdonképpen ki dönt a közösségi döntések esetében, a többség vagy egy aktív, többségi köntösbe öltöztetett elit kisebbség? Létezik egyáltalán többségi vélemény, tényleges többség, vagy szervezett és céltudatos tevékenységgel meg kell formálni a többséget? Ha formálni kell a többséget, akkor mi a politikai pártok szerepe a közvélemény formálásban, a többség kialakulásában? Mi a különbség a többségi zsarnokság és az alkotmányos többségi döntés között? Milyen korlátok szükségesek a többségi uralom demokratikus keretek között tartásához?

21 H. GROTIUS: *The Law of War and Peace* (1625) Bk 2, ch. 5, sec. 17.
<http://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/gro-205>.

emberi sokaság nem képes közösségként működni. A többség akarata kötelez mindenkit, és elfogadása a közösség működésének alfája és omegája.²²

Hobbes sajátos matematikai megközelítéssel érvel a többségi elv mellett, mondván, hogy a kisebbség „Igen” szavazatait a többség „Nem” szavazatai semlegesítik, és a többségnél megmaradt többletszavazatokkal szemben már nincsenek ellenszavazatok. A többletszavazatok így egyetlen és kötelező szavazattá válnak a társadalom egészére! Ez adhatja meg a polgári társadalom működőképességét.²³

Rousseau szerint az alapszerződés erkölcsi és jogszerű egyenlőséget teremt a természeti állapotban – erő és szellemi tehetség tekintetében – különböző emberek között, de ezt az egyenlőséget csak úgy lehet fenntartani, ha a hatalmat az emberek többségének közös érdeke (közakarat) irányíthatja. Rousseau nem mondja ki *expressis verbis*, de soraiból kiolvasható, hogy a társadalmi kötelék létrehozása és a társadalom fenmaradása a megegyező érdekek mentén, többségi elv alkalmazásával (közakarat gyakorlása) képzelhető csak el.²⁴

E vélemények alapján feltehető a kérdés: Mi igazolja a többségi elvet, a többség uralmát a demokráciákban? Vajon a többségi elv a lehető legracionálisabb eljárás a politikai egyenlőség kifejeződésére, illetve a társadalmi elégedettség maximalizálására? Indokolt és legitim a demokrácia szemszögéből nézve, hogy bizonyos döntésekben többet kérjünk, mint pusztán a többség akaratának érvényesülése? A következőkben nézzünk meg néhány, a többségi elv mellett szóló érvet.

Először – általános megközelítésben – a többségi elv mint közösségi szintű döntési eljárás konfliktust is szülhet, de leginkább egyesítő, társadalmat egységesítő erő, mely – többségi és kisebbségi csoportok mentén – az értékek és érdekek sokféleségét próbálja összehangolni. A többségi elv erősíti az összetartozási érzést, valamint a polgárok felelősség- és köteleességtudatát, a közügyekben való részvétel (bekapcsolódás) révén és azáltal, hogy mindenkire kiterjed és egyfajta egyenlőség-érzetet teremt.²⁵

Másodszor a demokrácia a népszuverenitás elvén és a döntésekben való beleegyezésen nyugszik, és ennek akkor van igazán értelme, ha a közösség tagjai egyforma súllyal szólhatnak bele a közügyekbe. Ennek szükségszerű következménye a politikai egyenlőség, vagyis a vélemények (szavazatok) egyenlő súlya! Ha ezt elfogadjuk, akkor a legtöbb azonos véleményt valló polgár akaratának érvényre kell jutnia más véleménycsoportokkal szemben, hiszen minél többen magukénak mondhatják az érvényesülő akaratot, annál jobban érvényesül a népszuverenitás elve, és annál erőteljesebb az egyes döntésekbe való beleegyezés és elfogadás,

22 J. LOCKE: *Második értekezés a polgári kormányzatról* (Kolozsvár: Polis 1999) 105.

23 Th. HOBBS: *Leviatán* (Kolozsvár: Polis 2001) 16. fejezet.

24 J.-J. ROUSSEAU: *A társadalmi szerződés* (Bukarest: Kriterion 1972) 46–47.

25 Ld. bővebben E. BERG: *Democracy and the Majority Principle* (Göteborg: Akadamiförlaget 1965) 124–127.

vagyis a demokratikus berendezkedés legitimitása. Ez minden szabad társadalom alapvető igénye. A demokratikus hatalom léte akkor igazolt és legitim, ha a lehető leghívebb formában fejezi ki a nép akaratát.²⁶ Ilyen értelemben a többségi döntés demokratikusabb, mint az egyszemélyi vagy kisebbségi döntés, nem beszélve arról, hogy a többségi elv szerinti döntés egyben maximalizálja azon egyének számát, akik élhetnek a politikai önmeghatározás lehetőségével.²⁷

Harmadszor függetlenül a döntés tartalmának mikéntjétől, vagyis attól, hogy mennyire hatékony a társadalom számára, azaz kisebbségi döntésnek nem lenne kellő társadalmi támogatottsága, hiszen azok, akik a döntés meghozatala előtt nem értenének egyet a kisebbség javaslatával (akaratával), eleve a kisebbség ellen emelnének hangot, megerősítve ezzel a többségi ellenvéleményt. A kisebbség akaratának érvényesülése fokozottabban ellehetetlenítené a politikai egyenlőség, illetve a nép beleegyezésén nyugvó demokratikus kormányzás elvét. A kisebbség érezhetné, hogy véleményük kivitelezéséhez nem lenne kellő támogatás, ami erősíthetné álláspontjukat,²⁸ és ezzel a demokrácia létjogosultsága kérdőjeleződne meg. A többségi elv értelmében a többség akaratának – alkotmányos korlátok melletti – érvényesülése a legalapvetőbb morális követelmények közé tartozik. Mi több, a többség akaratának érvényesülése, ahogy Gale is mondja, az egyenlőségen nyugvó demokrácia egyetlen logikus és legitim döntési eljárása.²⁹

Negyedszer a többségi elv az emberek és a többségi vélemény iránti tisztelet kifejeződése olyan értelemben, hogy a véleménykülönbségek ellenére az elv tiszteletben tartja az egyes polgárok véleményét, miközben „felkéri” a társadalom tagjait, hogy a legtöbb azonos véleményen levő polgár akaratát (többségi akarat) fogadják el közösségi döntésnek.³⁰ A maga rendjén ez a vonás a szabadság és a kötelesség egyfajta ötvöződésére utal.

Ötödször a többségi elv ésszerű döntési módszer abból a szempontból, hogy a vélemények sokfélesége ellenére képes kiváltani az emberekből a közösségi szinten kirajzolódó „közvélemény” (értsd közvéleményként értelmezett többségi akarat)

26 Kihívó kérdésként tételeződik persze, hogy van-e egységes, kimutatható népakarat (vagy közakarat), ahogy a demokrácia hagyományos „doktrínája” hirdeti, vagy számos közakarat létezik. E kérdéssel kapcsolatban ld. többek között Schumpeter klasszikusnak számító művét. J. SCHUMPETER: *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York and Cambridge: Harper & Row Publishers: 1950 [1942]) XXXI–XXII. fejezetek.

27 Ld. R. DAHL: *Democracy and its Critics* (New Haven: Yale University Press 1989) 138., illetve J. WALDRON: „Legislation, Authority, and Voting” *Georgetown Law Journal* 1996. 80. 2185–2214.

28 Ld. G. LEWIS: *On the Influence of Authority in Matters of Opinion* (London: Parker 1849) 9.; B. BARRY: „Is Democracy Special?” in B. BARRY: *Democracy and Power* (Oxford: Clarendon 1991) 27.; RISSE (16. lj.) 44.

29 Ld. GALE (1. lj.).

30 Természetes, hogy az eljárás mellett a tartalom is nagymértékben megszabja a döntés demokratikus jellegét, illetve ösztársadalmi elfogadottságát, társadalmi legitimitását. A többségi akarat kapcsán kihívó kérdés, hogy a „közvéleménnyel” gyakran összerosott többségi akarat (az összerosás lehet szándékosan tervezett, de lehet a tudatlanság eredménye is) ténylegesen létezik-e adott közügyekben, vagy formálni kell és aktívvá tenni azt, akár manipulatív módszerekkel.

íránti tiszteletet és – ezáltal – legitimitást. Ennek magyarázata talán abban keresendő, hogy az emberekben tudatosul, hogy a társadalom működéséhez elengedhetetlen a célok, vélemények és elvek sokféleségének egyfajta csoportdöntésbe történő egyesítése, az egyéni vélemények közösségi szintre emelése.

Hatodszor – elemi megközelítésben –³¹ a többségi elv igen fontos és alapvető feltételeknek tesz eleget: az egyértelműségnek és a névtelenségnek. Az egyértelműség (vagy határozott eredmény) arra utal, hogy két lehetőség közül az egyiket kell választani, és a választások eredménye egyértelmű a többségi elv értelmében.³² A névtelenség (anonimitás) azt jelenti, hogy az eredmény szempontjából teljesen mindegy, hogy személy szerint kik szavaztak egyik és kik a másik alternatívára. A névre szóló megkülönböztetés helyett az egyes lehetőségekre leadott, egyenlő súlyú szavazatok mennyisége dönti el az eredményt. Ilyen vonatkozásban a többségi elv az egyenlőség érvényesülését – mint demokratikus követelményt – szorgalmazza.

3.2 A többségi elv ellen szóló érvek

Először a Waldron által is felkarolt hobbes-i többségi elv értelmezés logikája elfogadható, még a túlzott leegyszerűsítés ellenére is,³³ de ezzel legalább két probléma merül fel. Egyrészt a mennyiségi többlet nem jelent automatikusan minőségi fölényt, azaz nem biztos, hogy a számbeli „többlet” egyben tartalmi „többlet” is, vagyis a mennyiségi fölény nem azonosítható automatikusan a minőségi (lényegi) fölényel. Nem célszerű összetéveszteni az érvelések számát az érvelések tartalmával, noha a hatás szempontjából lehetnek közös pontok. Másrészt, – hobbes-i olvasatban – az ellentétes vélemények kioltják egymást. Ez elvileg elképzelhető, az ellentétes véleményeket megfogalmazó emberek azonban nem oltathatják ki egymást csupán azért, mert ellentétes véleményen vannak.³⁴ A véleménypluralizmusok a szabad és demokratikus társadalmakban megmaradnak, de a kisebbségi táborhoz tartozó véleményeket nem lehet egyszerűn lesöpörni, azoktól nem lehet eltekinteni arra való hivatkozással, hogy a mennyiségi többséghez tartozó ellenzavazat nélkül maradt többlet-véleményeknek kizárólagos jelleggel győzniük kell. Bármennyire is úgy látszik a többségi elv (matematikai) lényegéből, a mennyiség nem tévesztendő össze a tartalommal, hiszen az érvek

31 Az „elemi” megközelítés May elméletére utal, amelynek értelmében két alternatíva között kell választani, és a választók száma páratlan. Ld. K. MAY: „A set of independent necessary and sufficient conditions for simple majority decisions” *Econometrica* 1952. 20. 680–684.

32 Ha azonban több mint két lehetőséggel állunk szembe, és ha relatív többséget alkalmazunk az eredmény közel sem annyira egyértelmű, nem beszélve a Condorcet-paradoxonról. Ez utóbbiról a későbbiekben lesz szó.

33 A többség legitimitásának hobbes-i értelmezését ld. HOBBS (23. lj.) 190–191.

34 RISSE (16. lj.) 49.

logikai ereje, tartalmi mondandója és a társadalomra való kihatása nem mennyiségi kategória vagy kérdés.

Talán ebből a megfontolásból kiindulva fogalmazta meg Sartori, hogy a számok zsarnoksága felértékeli a mennyiséget és leértékeli a minőséget. E kérdés kapcsán igen találó Rousseau klasszikus gondolata is, mely szerint a nép (többség) határozatai nem tévedhetetlenek. A közjóra törekedő közakaratot,³⁵ amely csak a többség által képviselt közérdeket tartja szem előtt, Rousseau mindig jogosnak tartja, ebből azonban „nem következik, hogy a nép határozatai mindig egyaránt helyesek”³⁶ A nép mindig a maga javát akarja, de azt nem mindig ismeri fel, annál is inkább, mert a népet „gyakran tévútra lehet vezetni”.

Eléggé elterjedt módszer a többségi elv játékelméleti megközelítése, racionális döntéshozatal alapján. E döntéshozatal olyan egyének létét feltételezi, akik pontosan tudják, mit akarnak, és a lehető leghatékonyabb módszerek mentén törekednek céljaik elérésére. Ez lenne a „racionális ember” alapfeltételezés, de ez esetben is gyakran kiderül, hogy a többségi elv nem mindig jelent optimális döntést, azaz nem mindig maximalizálja az elégedettséget (ilyen problémák gyakran előfordulhatnak a javak elosztásánál, a kevésbé jó többségi döntések, illetve az előre nem látott, váratlan fejlemények – fordulatok – következtében is). Mit több, a többségi döntések néha egészen előnytelen kimeneteleket is eredményezhetnek.³⁷ A többségi elv játékelméleti megközelítése, racionális döntéssel való magyarázata a Condorcet-elmélet segítségével is lehetséges. Elméletében Condorcet abból indul ki, hogy az emberek „jó” vagy „rossz” döntéseket hoznak, de azt is feltételezi, hogy az emberek igyekeznek a „helyes” döntések irányába, miközben tudatosan kerülnek (legalábbis próbálják kerülni) a „rossz” döntéseket. A „jó” felé közeledés, illetve a „rossztól” való távolodás (vagy a „rosszal” való szembenállás, aminek következtében az egyének rossz döntései ki is olt(hat)ják egymást) egy sajátos erőpár létét jelenti, és ez arra enged következtetni, állítja Condorcet, hogy egy „jó” döntés meghozatalának valószínűsége: $P > 1/2$. Minél több tehát az azonos szavazat, annál inkább közeledik az 1-hez a jó döntés megszületésének valószínűsége. A kollektív döntés, ezek alapján, mondja Condorcet, nagyobb való-

35 A közakaratról (közvélemény) eltérő vélemények vannak. Rousseau-nál például a közakarat (*Volonté générale*) létezik, és mint az állam erőinek irányítója, mindent fölülír. Ld. ROUSSEAU (24. l.) 46. Schumpeter szerint nincs egyetlen, egységes közjó, amelyben mindenki egyezsége tudna lépni, jóval inkább a közjók sokféleségéről beszélhetünk. Mivel nincs egy „központi irány”, amely felé az emberek gravitálhatnának, ezért nem beszélhetünk egyetlen, mindent átfogó közakaratról sem. Ld. SCHUMPETER (26. l.) 250–252. Bourdieu például egyenesen kijelenti, hogy a közvélemény nem is létezik. Ld. P. BOURDIEU: „A közvélemény nem létezik” *Szociológiai Figyelő* 1997. december. Vannak, akik szerint a közvélemény formálódik. Ld. SPITZ (5. l.) 3–9., 66–67.; SARTORI (19. l.) 51–65.

36 ROUSSEAU (24. l.) 51.

37 Ennek kapcsán ld. többek között J. BUCHANAN – G. TULLOCK: *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy* (Ann Arbor: University of Michigan Press 1962).

színűséggelhoz pozitív eredményt, „mint a legbölcsebb egyén magányos ítélete.”³⁸

A gyakorlat mégis azt igazolja, hogy több mint két alternatíva közüli választáskor kudarcot valhat Condorcet (racionális) érvelése. Gyakran születnek rossz döntések, és a döntések racionális jellege is kérdésessé válhat, például a Condorcet-paradoxon esetében. E paradoxon lényege, hogy ha több mint két alternatíva áll rendelkezésre, az egyes lehetőségek (jelöltek) körbe verhetik egymást. Ha a többség például „A” alternatívát preferálja „B”-vel szemben, „B”-t részesíti előnyben „C”-vel szemben, végül pedig a „C”-t helyezi az „A” lehetőség elé, azaz: $A > B$; $B > C$; $C > A$, akkor Condorcet-paradoxonról beszélhetünk. E paradoxonnak azonban kevésbé szabadna bekövetkeznie egy „racionális” döntéssorozat esetében, ugyanis az első két feltétel értelmében a társadalom többségénk „A”-t kellene preferálnia „C”-vel szemben.³⁹ Ezek szerint nem egyértelmű, hogy a többségi elv alapján meghozott (racionális) döntések automatikusan és minden esetben az elégedettség maximalizálását szolgálják.

Másodszor igen kihívó kérdés, hogy a többségi elv alkalmazásával meghozott döntés vajon mennyire többségi döntés a szó szigorú értelmében, ugyanis nem garantált, hogy a véleményformálás során a számszerinti többséghez tartozó egyének döntése valóban saját akaratuk kifejeződése. Más szavakkal, nem biztos, hogy a többségi döntés az egyének szabad akaratán nyugvó döntés, és nem kizárt, hogy e döntés tulajdonképpen a többséget befolyásoló – akár manipulatív eszközöket és módszereket is bevető – kisebbség, többségi köntösbe öltöztetett akaratánk kinyilvánítása. A polgárok közügyekről alkotott véleményeinek komplexitása és szervezettsége, az események megértéséhez szükséges tudása, illetve politikai absztrakciós készsége, egy szóval a közügyi-politikai ismeretszintje egyenlőtlen megoszlású. A tájékozottabb, több ismerettel és nagyobb tudással rendelkező egyéneknek a döntés előtt álló kérdésekben várhatóan tartósabb és fajsúlyosabb véleményük van, mint az egyes témában kevésbé jártas és így valószínűsíthetően bizonytalanabb egyéneknek, akik épp ezért kevésbé képesek egyénileg tartósan kiállni valós preferenciájuk mellett. Ebből nem nehéz azt a következtetést levonni, hogy a nagyobb tudással rendelkezők befolyásolhatják a kevésbé jártas tagokat. Jó okkal tevődhet fel tehát a kérdés, hogy véleményeik formálásában és döntéseik kialakításában a társadalom hányad része figyeli logikusan és érti meg ténylegesen a közügyi eseményeket.⁴⁰

38 E logika alapján jutott Condorcet arra, hogy az esküdtszékek minden valószínűséggel jobb döntéseket hozhatnak, mint a hivatásos bírák.

39 A „szavazói paradoxon” néven ismert jelenségről ld. Kenneth ARROW: *Social Choice and Individual Values* (New York: Wiley [1951] 1963). Kihívó kérdés persze, hogy a politikai döntésekben milyen gyakran szembesülünk vagy kell szembesülnünk ezzel a sajátos jelenséggel. De, arra is van némi magyarázat, hogy itt tulajdonképpen nincs semmilyen paradoxon. Ennek kapcsán ld. az 57. lábjegyzetet.

40 E kérdés kapcsán ld. többek között TOKA Gábor: „A jó kormányzat, az ismeretgazdag választóközönség, és a tömegtájékoztató rendszer összefüggései nemzetközi összehasonlításban” *Politikatudományi Szemle* 2009/2. 7–24.; B. CAPLAN: *The Myth of the Rational Voter: Why Democracies Choose Bad Policies* (Princeton, N. J.: Princeton University Press 2007); TOKA Gábor: „Can Voters Be Equal? A Cross-national Analysis” *The Review of Sociology* 2003. Vol. 9. No. 2. 51–72.

A tudás és az ismeret egyenlőtlen megoszlása azt eredményezi, hogy megjelennek a hangadók, a vezérek, a nagyobb tudással rendelkezők és/vagy aktív személyek, akik meghozzák a döntéseket, ezt követően pedig, szervezeten „kicsikarják” a többség beleegyezését (pártok, média, manipulációs módszerek, hatalmi eszközök révén). Ilyen értelemben a többségi döntés úgy is felfogható mint többségi beleegyezéssel alátámasztott és legitimált kisebbségi döntés. Ha ez elfogadható, akkor a többségi elv egyfajta „pszeudo-többségi” döntést is eredményezhet. Az elv így elveszti demokratikus jellegét, jelentését.⁴¹

Harmadszor a többségi elv épp azokat a feltételeket teheti tönkre, amelyek életre hívták az elvet magát. A plurális társadalomban demokratikus keretek között a többségi elv eredeti „hivatása” egy elfogadható és kivitelezhető döntési eljárás létrehozása volt annak érdekében, hogy csoportdöntés révén egységesítse a sokféleségeket úgy, hogy az egységesítéssel egy időben tartsa tiszteletben a különbözőségeket, a vélemények és érdekek pluralizmusát. Az elv maga – még alkotmányos és demokratikus korlátok felállításával mellett is – lehetőséget teremthet azonban a kisebbségek elfojtására. Ezen túlmenően a többségi elv ellehetetlenítheti a demokrácia két alapelvét, az önrendelkezés és a politikai egyenlőség elvét. Egyfelől arról van szó, hogy az arányos érdekképviselet helyett a többségi elv (kiváltképp az abszolút és relatív többségek esetében) a „győztes mindent visz” alapon is működhet, ami leszűkíti vagy akár megsemmisítheti a kisebbség tényleges önmeghatározásának és önrendelkezésének lehetőségét. Köztudott, hogy egy kisebbség érdekeinek érvényesítése – optimális esetekben – a demokratikus korlátoktól⁴² és a többség jóindulatától is függhet.⁴³

Ami az egyenlőséget illeti, az állandósult kisebbségi tagok szavazatainak (véleményének) súlya gyakorlatilag a nulla felé konvergál, ha ők állandóan veszítenek. Ha viszont nincs reális lehetőségük és tényleges képviseletük érdekeik érvényesítésére, akkor semmilyen körülmények között nem gondolhatjuk komolyan, hogy az adott társadalomban létezik politikai egyenlőség.⁴⁴ Nem túlzás azt állítani, hogy a demokratikus korlátok megléte ellenére a többségi elv alapján felhatalmazott kormány könnyen átbillenhet

41 Ld. SCHUMPETER (26. l.) XXI. fejezet.

42 A demokratikus korlátokról részletesebben ld. a 61. lábjegyzetet.

43 Heim szerint a kisebbségek tolerálása eredetileg az önkéntes nagylelkűség elvére, nem pedig a kisebbségi jogok elméletére épült. Ez utóbbi hosszas történelmi folyamat eredményeként körvonalazódott. Ld. J. Ch. HEIM: „The Demise of the Confessional State and the Rise of the Idea of a Legitimate Minority” in CHAPMAN – WERTHEIMER (1. l.), különösen 12–15.

44 E kérdés kapcsán megjegyzendő a korábban is kihangsúlyozott megkülönböztetés a döntési eljárás és a döntés tartalma között. Abban az esetben, ha a többség elvileg maradéktalanul tiszteletben tartaná és érvényesítené a kisebbségek érdekeit, akkor az eljárás során felmerülő egyenlőtlenségnek (többségi és kisebbségi szavazók szavazati súlya között) kevésbé lenne gyakorlati hatása. Ha azonban ez az egyenlőtlenség egyik eredménye a döntések tartalmában tapasztalható megkülönböztetés a többségi és kisebbségek között, akkor az egyenlőtlenség terhe egyre nagyobb, és a többségi elv mint olyan, egyre elviselhetetlenebb és elfogadhatatlanabb a kisebbségek részéről.

önkényes kormányvá. Nem meglepő, hogy a többségi kormányzás és a többségi zsarnokság gyakran egymáshoz társított fogalmakként jelennek meg.

Negyedszer a többségi elv nem veszi figyelembe a preferenciák intenzitását. Mivel a többségi elv mennyiségi szempont mentén dönti el a „győztesek” és a „vesztesek” kilétét, felmerülhet a kérdés, hogy utilitarista szempontból érdemes-e kiemelni a preferenciák intenzitását, ami mennyiségi szempontból nem vagy alig mérhető. A hagyományos utilitarista alaptétel: a lehető legnagyobb boldogság a lehető legtöbb ember számára. Ennek értelmében az alapvető kérdés nem az, hogy hányan választották „X”-et, hanem egyfelől az, hogy mindazok, akik „X”-et választották, nem feltétlenül egyforma érdekeltséggel, intenzitással tették, másfelől, pedig, hogy akik „X”-et választották, lehet, hogy jóval erősebb vagy gyengébb erősséggel, intenzitással érezték „X” támogatására való készületüket, mint azok, akik „Y”-ra voksoltak.⁴⁵ Vannak azonban, akik nem az intenzitások közötti különbségtételre helyezik a hangsúlyt, hanem inkább a jólétet emelik ki. Ebből a szempontból a többségi elv utilitarista igazolása abból indul ki, hogy, ha a társadalom célja a boldogság maximalizálása, és ha az egyes szavazatok az egyéni boldogság megelőlegezői, akkor a társadalomnak alá kell vetnie magát a többségi akaratnak. Ha ezt elfogadjuk, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a többség boldogságának növelése, akár a kisebbség kárára, az össztársadalmi boldogság maximalizálását szolgálhatja. Ez viszont azt jelenti, hogy az utilitarizmus eléggé érzéketlen az igazságosságra és kevésbé van tekintettel az egyéni jogokra.⁴⁶

Akár az intenzitás, akár a jólét felől közelítjük meg a többségi elvet, nem jelentéktelen felvetés, hogy adott kérdésben a minimális érdekeltségű többség ne zsarnokoskodjon a szenvedélyes és jóval nagyobb érdekeltségű kisebbség felett, hiszen össztársadalmi szinten ez instabilitást eredményezhet, és a jólét ellen hathat. Nem mindegy tehát, hogy egy adott ügyet a „leginkább preferált” vagy a „legtöbbek által preferált” kérdésként kezelünk.⁴⁷

Az intenzitás kérdésével merül fel az apatikus többség és intenzív kisebbség problémája. Az intenzitás felvetése nem vezet el bennünket az egyetemes igazsághoz, az eszményi méltányossághoz, hiszen a többségi döntések – amint már korábban is említettem – nem hordozzák magukban e fogalmakat, mi több, a döntések kimenetelének hatékonysága terén sem hoznak tökéletes eredményt, jóval inkább a plurális társadalom érdekeltségeit, a vélemények sokféleségét próbálják kanalizálni, olyan irányba terelni, hogy viszonylag békés úton lehessen össztársadalmi szintű döntéseket hozni. Ettől függetlenül nem hagyható figyelmen kívül a preferenciák intenzitása, hiszen a közömbös többség győzelme az intenzív kisebbséggel szemben

45 A kérdés kapcsán ld. SPITZ (5. l.) 26–28; Hardy Lee WIETING Jr.: „Philosophical Problems in Majority Rule and the Logrolling Solution” *Ethics* 1968. 85–101.

46 F. ROSEN: „Majorities and Minorities: A Classical Utilitarian View” in CHAPMAN – WERTHEIMER (1. l.) 24–43.

47 Ld. R. DAHL: *A Preface to Democratic Theory* (Chicago and London: The University of Chicago Press 1970) Chapter 4, 90–92.

nem hoz megnyugtató eredményeket. Igaz, a többségi elv alkalmazása igen elbonyolódna, ha figyelembe kellene venni minden egyes kérdés vagy közügy kapcsán a kisebbségi és a többségi csoportok érdekeltségének intenzitását.

A többségi elv mellett és ellen szóló – fentebb bemutatott – érvek következtéseként elmondható, hogy a modern plurális társadalmakban alkalmazott közösségi döntési eljárás – a többségi elv – igen összetett fogalom, a maga erősségeivel és gyengeségeivel együtt. Akár az eljárás mikéntjét, akár a többségi elven nyugvó döntések tartalmát vagy akár a választópolgárok egyéni döntéseit, illetve tanácskozások révén történő testületi döntéseket vizsgáljuk, alapvető kérdésként tételeződik, hogy lehetséges-e a demokrácia két alapvető elvének, a népszuverenitás és a politikai egyenlőség elvének érvényesülése. Úgy tűnik, nincs olyan döntési eljárás, beleértve a többségi elvet is, amely eleget tenne a szó szigorú értelmében vett egyenlőség komplex (elvi) követelményeinek.⁴⁸ Továbbra is nyitott kérdés, hogy mégis milyen gyakorlati eljárást lehet(ne) alkalmazni, mely leginkább:

- tükrözi a lehető legnagyobb számú szavazó akaratát (döntését),
- támogatja a demokráciát stabilizáló konszenzust,⁴⁹
- figyelembe veszi az érdekek intenzitását (súlyát),
- támogatja a sokféle vélemények arányos érvényre jutását (beleértve a kompromisszumos⁵⁰ döntéseket) annak érdekében, hogy a népszuverenitás elvének tiszteletben tartása mellett közelítsen a politikai egyenlőségéhez, illetve, hogy a legnagyobb mértékben tartsa tiszteletben az érdekek méltányos érvényesülésének elvét.

4. A többség kiválasztása

A többségi elv pro és kontra érvei mellett alapvető kérdésként tételeződik, hogy tulajdonképpen milyen eljárással célszerű vagy méltányos kiválasztani a többséget.

48 Az egyenlőség kapcsán elvileg a döntést hozó polgárok szavazatainak egyenlő súlyáról, a közügyi kérdések iránti egyenlő érdeklődésekről, az adott közügy iránti preferencia-intenzitások egyenlőségéről, a szavazók azonos ismereteiről, egyenlő tudásáról van szó, ha a többségi elv kapcsán az egyenlőség szigorú értelemben vett jelentéséről beszélünk.

49 A tisztázás kedvéért a konszenzus egyfajta megegyezés, a közös elemeken nyugvó döntésben. Tételezzük fel, hogy „A” csoport az 1., 2., 3., 4., 5. elemeket preferálja, miközben a „B” csoport a 3., 4., 5., 6., 7. elemek mellett áll ki. A „vegytisztá” konszenzusos döntés: 3., 4., 5.

50 A „kompromisszumos” döntés kapcsán tételezzük fel, hogy egy adott közügyi kérdésben a többségi csoport 10% növekedés mellett dönt, míg a kisebbség 4%-ot szeretne. Kompromisszum lehet például a 8%-os kiegyezés. Arányos érvényre juttatás esetében, ha például a többségi csoport „A”-t, „B”-t és „C”-t preferálja, miközben a kisebbség „B”, „D” és „E” mellett áll ki, és ha három kérdésben kell döntenie, akkor arányos érvényre juttatás lehetne például az „A”, „B” és „D” verzió melletti döntés (feltéve, hogy a három kérdés kompatibilis egymással). Ennek az eljárásnak kézzel fogható pozitívuma, hogy a kisebbség preferenciája is ténylegesen figyelembe van véve, éreztetvén e csoport tagjaival, hogy véleményük fontos, és nincsenek kizárva a többségi elvre való hivatkozással.

E kiválasztás három alapvető módszerrel történhet: első-preferencia, páros-összehasonlítás (Condorcet-módszer), sorrend-preferencia (Borda-módszer).

Az első-preferencia módszer az abszolút és a relatív többségi eljárást tartalmazza, és lényege, hogy akárhány jelölt szerepel (két jelölt esetében szükségszerűen abszolút többség áll fenn, három vagy több jelölt esetében abszolút és/vagy relatív többség alkalmazandó), kizárólag az első helyezettet vesszük figyelembe. A további sorrend nem számít, csak abban az esetben, ha második fordulót kell tartani az első fordulót első két vagy három helyezettje számára. Ezt az eljárást kategórikus választásnak nevezzük, ami a döntés egyértelműségét fejezi ki, olyan értelemben, hogy a szavazónak el kell döntenie, melyik jelöltet részesíti előnyben az összes többihez képest úgy, hogy csak a kiválasztott jelölt számít. A választónak tehát nem lehetnek fenntartásai, szavazatát nem oszthatja meg több jelölt között. Mivel a szavazó egyetlen jelöltet választ ki, vagyis kizárólagosan hierarchizál, az eljárás nem veszi számításba a többi alternatívát, hogy esetleg ötvözze a győztes és a vesztes lehetőségeket.⁵¹ Köztudott, hogy az abszolút többségi eljárás alapkövetelménye, hogy a győztesnek le kell győznie a többi jelölt együttes erejét, míg a relatív többség esetében párosított összehasonlításban kell legyőznie riválisait.

Nézzünk egy-egy példát.

Tételezzük fel, hogy négy jelölt van („A”, „B”, „C”, „D”), és egy tíztagú testületnek kell eldöntenie, hogy ki legyen egy adott intézmény vezetője. Példánkban a szavazás eredménye a következő:

1. táblázat

Szavazók	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X
Jelöltek	A	A	B	A	C	A	A	B	D	A
	B	B	C	B	D	B	B	C	B	B
	C	C	D	D	B	C	D	D	C	D
	D	D	A	C	A	D	C	A	A	C

Jól látható, hogy a testület hat tagja szavazott „A”-ra, ezért a jelölt – abszolút többséggel – egyértelmű győztes.

2. táblázat

Szavazók	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X
Jelöltek	A	B	B	A	C	A	A	B	D	D
	B	A	C	B	D	B	B	C	B	B
	C	C	D	D	B	C	D	D	C	A
	D	D	A	C	A	D	C	A	A	C

51 Ld. Douglas RAE: „A választási rendszer változó elemei” in FABIÁN György (szerk.): *Választási rendszerek* (Budapest: Osiris 1997) 48.

Ebben az esetben $A = 4$; $B = 3$; $C = 1$ és $D = 2$ szavazatmegoszlás mellett az „A” jelölt – relatív többséggel – győz.

A páros-összehasonlítás esetében egy jelölt akkor lehet egyértelmű győztes, ha az összes jelölt preferencia-sorrendbe állítása után kiderül, hogy páronkénti összehasonlításban le tud győzni minden más jelöltet. A Condorcet⁵²-módszer lényege tehát, hogy a szavazók egy teljes preferencia-sorrendet állítanak fel a kínálózó alternatívákból (jelöltekből). Ezt követően az összes lehetséges módon párokat kell képezni, és meg kell nézni, hogy az egyes párok melyik tagja a győztes. Azt nevezük tehát Condorcet-győztesnek, aki minden ellenfelét képes legyőzni páros összehasonlításban. Értelmeszerűen Condorcet-vesztes, aki vereséget szenved minden más jelölttől páros összehasonlításban. Megjegyzendő azonban, hogy nem minden esetben van Condorcet-győztes, mivel bekövetkezhet a Condorcet-paradoxon.

Az 1. táblázat eredményei alapján az „A” jelölt Condorcet győztes, hiszen mindhárom riválisát 6:4 arányban győzi le a páros összehasonlításban. Az abszolút többségi győztes egyben Condorcet-győztes is.⁵³

A 2. táblázat adatai szerint a B–A párosítás eredménye: 6:4; a B–C esetében 9:1, végül a B–D párosítás 7:3. Ennek alapján a „B” jelölt Condorcet győztes, noha a relatív többségi elv értelmében „A” jelöltnek kellene győznie. Következik, hogy a relatív többségi győzelem nem mindig eredményez Condorcet-győztest.

Nézzük a következő példát:

3. táblázat

Szavazók	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
Jelöltek	A	A	A	A	B	B	B	C	C	C
	B	B	B	B	C	C	D	A	B	A
	C	C	D	D	A	A	C	D	A	B
	D	D	C	C	D	D	A	B	D	D

Ebben az esetben láthatjuk, hogy az A–B párosítás az „A” jelölt javára dől el (6:4), a B–C párosítást egyértelműen a „B” jelölt nyeri (7:3). Mivel „A” legyőzte „B”-t és „B” felülkerekedett „C”-n, matematikai szükségszerűségnek tűnhet, hogy „A” főlényesen

52 Nicolas Condorcet (1743–1794) matematikus és filozófus. Nagy hatású munkája *Essai sur l'application de l'analyse à la des décisions rendues à la pluralité des voix* (1785). Érdekes, hogy a módszer Condorcet nevéhez kötődik, noha alapkritériumát (az egyik alternatíva egy az egyben megveri bármelyik másik alternatívát) jóval korábban (1299-ben) Ramon Llull kidolgozta. Ld. G. HÄGEL – F. PUKELSHHEIM: „Llull's Writings on Electoral Systems” *Studia Lulliana* 41 2001. 3–38. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Condorcet-módszer>.

53 Megjegyzendő, hogy egészen szélsőséges esetekben is elképzelhető a Condorcet-győztes. Tételezzük fel, hogy 799 szavazó preferenciája három jelölt esetében a következő: 399-en az „A”, „B”, „C” sorrendet, 398 szavazó a „C”, „B”, „A” sorrendet, és végül 2 szavazó a „B”, „C”, „A” sorrendet választja. Eleget téve a Condorcet-kritériumnak, „B” jelölt győzni fog, hiszen a „B”–„A” párosításban 400–399, míg a „B”–„C” párosításban 401–399 arányban győzi le vetélytársait, annak ellenére, hogy csupán két szavazó tette „B” jelöltet első helyre!

győz „C”-vel szemben. Ennek ellenére, a „C” jelölt 6:4 arányban múlta felül „A”-t. Itt tehát Condorcet-paradoxonnal szembesülünk.

A sorrend-preferencia (sorrendes választás) Borda⁵⁴ nevéhez fűződik. Tanulmányában Borda kifejti, hogy a „szokásos módszer” (relatív többség) helytelen, ha több mint két alternatíva közül kell győztest választani. A következő példában tételezzük fel, hogy három jelölt indul, és a preferencia-sorrend a következő:

4. táblázat

Szavazók	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
Jelöltek	A	A	A	A	B	B	B	C	C	C
	B	B	B	B	C	C	C	B	B	B
	C	C	C	C	A	A	A	A	A	A

Világosan látszik, hogy páros összehasonlításban az „A” jelölt vereséget szenved „B”-től és „C”-től is, 6:4 arányban. Ennek ellenére relatív többséggel az „A” győz, amit Borda nem tud elfogadni, a párosítás eredménye miatt, és tulajdonképpen így jut el – anélkül, hogy definiálná – a Condorcet-győzteshez.

Nem véletlenül ajánlotta Borda a sorrend-preferencia (ordinális szavazás) módszerét, mondván, hogy a többség meghatározásának és a győztes megnevezésének talán legmértányosabb eljárása. Ennek lényege, hogy a szavazó saját preferenciája szerint hierarchizál, azaz sorrendbe állítja a jelölteket, akik a sorrendben elfoglalt helyük alapján pontokat kapnak. Ennek értelmében, (például négy jelölt esetében) az első helyezett három pontot, a második kettőt, a harmadik egyet, a negyedik pedig nulla pontot kap. Az összesített pontok alapján, állítja Borda, kikerül a „mértányos” győztes. Nézzük a következő példát:

5. táblázat

Szavazók	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
Jelöltek	A	A	B	A	C	A	A	B	D	A
	B	B	C	B	D	B	B	C	B	D
	C	C	D	D	B	C	D	D	C	B
	D	D	A	C	A	D	C	A	A	C

Az első-preferencia módszerrel az „A” jelölt, 6 szavazattal, azaz abszolút többséggel veri az egész mezőnyt. A páros összehasonlítás alapján is „A” a győztes. Ha azonban a sorrend-preferencia módszert alkalmazzuk, akkor a következőt kapjuk: Az „A” jelölt hat alkalommal végez első helyen, és ennek megfelelően $6 \times 3 = 18$ pontot kap, illetve négy alkalommal végez utolsó helyen, ami viszont nem ér egyetlen

54 Jean-Charles de Borda (1733–1799) francia matematikus, fizikus, aki a többségi rendszer megreformálása terén maradandó munkát végzett.

pontot sem. A „B” jelölt kétszer szerepel a sorrend elején, ami $2 \times 3 = 6$ pontot jelent, hat alkalommal kerül második helyre, ezzel további 12 pontot gyűjt be ($6 \times 2 = 12$), és kétszer végez harmadik helyen, ami két pontot ér számára. Az „A” jelölt 18, míg a „B” jelölt 20 pontot gyűjt be. A sorrend-preferencia alapján tehát a „B” jelölt a győztes. Értelmeszerűen, ha „A” jelölt relatív többséggel győzött volna, akkor a sorrend-preferencia módszer értelmében még nagyobb eséllyel győzhetné őt le bármelyik másik jelölt. De, nézzünk még egy példát:

6. táblázat

Szavazók	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
Jelöltek	A	A	A	A	B	B	B	C	C	C
	B	B	B	C	C	C	C	B	B	B
	C	C	C	B	A	A	A	A	A	A
	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D

A szavazatok ilyen megoszlása esetében még inkább elbizonytalanodhatunk a három módszer „igazságosságát” illetően. Az első-preferencia alapján az „A” jelölt győz. A páros-összehasonlításban a „B” és a „C” is 6:4 arányban győzik le az „A” jelöltet, és a „B” 6:4 arányban győz „C” fölött. A sorrend-preferencia módszere a „B” jelöltet hozza ki elsőnek 21 ponttal ($3 \times 3 + 6 \times 2$), „C” végez a második helyen 20 ponttal ($3 \times 3 + 4 \times 2 + 3 \times 1$), és végül „A” jelölt kerül a harmadik helyre 18 ponttal ($4 \times 3 + 6 \times 1$).

Ezek után joggal tevődhet fel a kérdés, hogy a győztes kiválasztásában milyen érvekkel lehet az első-preferencia, a páros összehasonlítás, illetve a sorrend-preferencia elfogadhatóbb, „mértányosabb” voltát igazolni.

A kizárólagos többség (relatív és abszolút többség) előnyeit és hátrányait majdnem minden egyetemi tankönyv felsorolja, ezért csupán néhány gondolat erejéig térek ki e kérdésre.

A kizárólagos módszer köztudott pozitívumai közé tartozik, hogy egyszerű, átlátható és könnyen követhető eljárás. A relatív többség előnye még, hogy a kétfordulós abszolút többségi eljáráshoz képest költséghatékony, az abszolút győztes azonban megnyugtatóbb támogatói tábor tudhat maga mögött, mint a relatív nyertes.

A demokratikus kormányzás többségi kormányzást jelent. A többségi kormányzáshoz pedig többségi szabályra van szükség, de e szabály értelmében minden választópolgár szavazata egynek és csakis egynek számít, és minden szavazat egyenlő súlyú. Az a jelölt győz, akinek a legnagyobb „súlyt” (legtöbb szavazatot) sikerül begyűjtenie. Ez szükséges, de nem elégséges feltétele a demokráciának, de tény, hogy a szavazatok súlyegyenlősége nélkül a többségi elv is elveszti eredeti szerepét.

A többségi szabály tulajdonképpen két követelményt tartalmaz: szavazati egyenlőséget, illetve mennyiségi fölényt. A két követelmény megkülönböztetendő egy-

mástól, de nem választható el éles vonallal, mivel van összefüggés a kettő között. Ha a győztes abszolút többséggel nyer, a két követelmény viszonylag érvényesül. Abban az esetben viszont, ha relatív győztesrel állunk szembe, a győztesre leadott szavazatok egységnyi értéke nagyobb, mint azon választópolgárok szavazatainak egységnyi értéke, akik más jelöltekre adták le szavazataikat. Ilyen értelemben például 35 szavazat súlya nagyobb lesz, mint 65 szavazaté (a példa kedvéért: 35 szavazattal „A” jelölt győz, míg a 65 szavazat „B”, „C”, és „D” jelöltek között oszlik meg). A demokratikus szavazati egyenlőség elve kérdőjeleződhet így meg, még akkor is, ha páros összevetésben „A” legyőzi vetélytársait.

A relatív többségi elv kapcsán további negatívumként hozható fel, hogy túlzottan aránytalan, nem tükrözi híven a választók preferenciáját, már csak azért sem, mert kizárólagos hangsúlyt fektet a győztesre, és teljes mértékben „bünteti” a összes többi jelöltet. Éppen ezért kihívást jelent annak megindoklása, hogy a „játékszabályok” milyen megfontolások alapján írják elő, hogy a kevesebbszer első helyen végzetek, illetve a második vagy a harmadik helyen preferált jelöltek teljes mértékben mellőzöttekké váljanak.⁵⁵ Nem egyértelmű annak elfogadása, ha csak az első helyen végzett jelöltet vesszük figyelembe, eltekintve a többi jelölttől, a választópolgárok teljes preferencia-sorrendjétől. Ezzel ugyanis lényeges információkat vetünk el, hagyunk figyelmen kívül az egyes jelöltek népszerűségére, támogatottságnak mértékére vonatkozóan. A képviseleti demokráciától elvárando ugyanis a jelöltek támogatottsági mértéke és a választások eredményei között viszonylagos összhang (ez arányossági kérdés).

Igaz, mindhárom eljárás sajátja lehet, de leginkább a kizárólagos módszer vonása, hogy nem veszi figyelembe a preferenciák intenzitását, adott kérdésben a választók érdekeltségének mértékét. Egyfelől gyakran megesisik, hogy egy kisebbség tagjai számára életbevágóan fontos lenne „X” érvényre juttatása (vagy „A” jelölt győzelme), miközben a többség „Y”-ra szavaz, arra a kérdésre, mely kevésbé fontos a többség tagjainak, mint az „X” alternatíva a kisebbség tagjai számára. Így egy erős (intenzív) kisebbség és egy puha (közönyösebb) többség kerül egymással szembe, és a mennyiségi fölény értelmében ez utóbbi győz.⁵⁶ E győzelem méltányossága akár megkérdőjelezhető is lehet, a demokrácia szemszögéből nézve. Másfelől – az intenzitástól függetlenül – a többség győzelme demokratikusabbnak tűnhet, mivel nagyobb mértékben (mennyiségi szempontból) valósul meg a társadalom önrendelkezése (akaratérvényesítése).

---

55 Kivételt képeznek természetesen a vegyes választási rendszerek, ahol a relatív vagy akár az abszolút többségi veszteseknek van némi esélyük kompenzálásra.

56 A példa kedvéért, tételezzük fel, hogy egy adott országban népszavazást írnak ki azzal kapcsolatban, hogy legyen-e oktatás a kisebbségek nyelvén is. A többség számára közel sem tűnik olyan fontosnak a kisebbségi nyelven történő oktatás (annak ellenére, hogy az asszimilációs törekvésnek azért van némi súlya, ez azonban nem létkérdésként tételeződik a többség szemében), mint a szóban forgó kisebbségek számára, hiszen létüket, identitásukat meghatározó kérdésről (és döntésről) van szó!

A Condorcet-módszer hívei szerint méltányos eljárás a közvetlen párharc alapján történő összehasonlítás, és ennek alapján a győztes kihirdetése. A több jelölt közötti körbeverés azonban nehezen magyarázható meg méltányossági szempontból, de e paradoxon könnyen bekövetkezhet, ha a különböző jelöltek más és más kérdések vagy értékek támogatói, melyre a választópolgárok érzékenyen és paradoxont eredményező (vagy legalábbis annak tűnő) módon reagálnak.⁵⁷

A párosítás módszere sem veszi figyelembe a súlyozást, azt, hogy a páros összehasonlításban milyen mértékben győzi le az egyik fél a másikat. A népszerűségi index szempontjából nem mindegy ugyanis, hogy páros összehasonlításban „A” jelölt 12:3 vagy 8:7 arányban múlja felül „B” jelöltet. A párosítás tehát nem érzékeny a nyereség vagy a veszteség mértékére, ami értelmeszerűen kihat a preferenciák hű reflektálására.

A sorrend-preferencia kézzelfogható előnye, hogy a jelöltek népszerűségi rangsorolásában jóval szélesebb skálán több információt tartalmaz, és ténylegesen figyelembe veszi a nem első helyezett jelölteket is, mérsékelve ezzel az első helyezett aránytalan felértékelését.

Ez a mérsékelés egyben negatívum is lehet (nézőpont kérdése), olyan értelemben, hogy e módszer nem veszi kellő súllyal figyelembe az első helyezett eredményét. Megtörténhet, hogy egy jelölt egyetlen preferencia-listán sem kerül első helyre, az összesített pontozás alapján mégis ő lesz a győztes. Más szavakkal, nem biztos, hogy méltányos eljárás, ha valakit egyetlen szavazó sem tesz első helyre a rangsorban, mégis ő a végső győztes.

A preferencia szerinti rangsorolás előnyös lehet, hiszen az egyes jelöltek támogatottságának mértéke alapján képes érzékeltetni a szavazó preferencia-intenzitását. Ennek az eljárásnak problémája lehet azonban, hogy a sorrend-állítás során a módszer nem érzékeli az egyes helyezett közötti távolság különbségeket, olyan értelemben, hogy az első két helyezett között lehet hajszálnyi különbség a szavazó szemében (sokat gondolkodik, hogy kit tegyen első helyre), miközben a második és a harmadik jelölt között igen nagy távolságot érez a szavazó

57 Tétélezzük fel, hogy három jelölt közül kell győztest választani, és kiderül, hogy „A” jelölt a szabad piac és a ezzel járó fejlődés híve, „B” jelölt a súlyos gazdasági egyenlőtlenségek csökkentése mellett tör lándzsát, miközben „C” jelölt az oktatásra és/vagy az egészségügyre helyezi az elsődleges hangsúlyt. Könnyen elképzelhető, hogy a három nagyobb közügyi kérdés mentén körbeverésre kerül sor, amiről korábban már volt szó. Világos azonban, hogy a három kérdés (vagy jelölt) között más jellegű viszonyulás van, mint a matematikában három, azonos jellegű mennyiség között, ahol valóban feloldhatatlan paradoxont jelentene az „A”, „B” és „C” közötti paradoxont eredményező összefüggéssorozat. A maga rendjén, mindhárom választópolgár döntése ellentmondásosnak tűnhet, de elvileg semmiféle paradoxon nincs ebben, hiszen más és más területen jelentkező közügyről van szó, illetve az összesítésben vizsgált többségek a választópolgárok más és más csoportjára vonatkozhatnak. A választások kapcsán azonban mégis fel kellene oldani ezt a vélt ellentmondást, és abban igaza van Condorcetnek, hogy nincs paradoxon, a probléma azért létezik. Condorcet javaslata egyszerű: ha három vagy valamivel több jelölt között észleljük a körbeverést, akkor a legkisebb preferenciátöbbséggel rendelkező jelöltet töröljük, és addig végezzük el e lépést, amíg paradoxon-mentes győztest kapunk. A kérdés kapcsán ld. bővebben I. McLEAN: „Képviselői formák és szavazási rendszerek” in FABIÁN (51. l.) 29–31.

(gondolkodás nélkül is egyértelmű számára, hogy milyen sorrendbe helyezi a két jelöltet). A lényeges távolságbeli különbségek ellenére mindkét esetben azonos a három jelölt közötti pontdifferencia, ez viszont nem hű tükrözése a jelöltek választói preferálásának.

A sorrend-preferencia módszer hitelessége kérdőjeleződik meg abban az esetben, ha a választó nem rendelkezik a jelöltekkel kapcsolatos kellő ismeretekkel. Megfelelő információ hiánya, netán a választópolgárok tudatlansága vagy közömbössége azt eredményezheti, hogy a szavazó mérlegelés és hosszabb megfontolás után hierarchizálja az első két lehetőséget (jelöltet), a további lehetőségekről (jelöltekről) azonban csekély ismerettel rendelkezik, vagy egyszerűen nincs komolyabb érdeklősége a további sorrendben. Ha ezt elfogadjuk, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a sorrendállítás hitelessége kérdőjeleződik meg, hiszen a sorrend második felét a választó esetlegesen fogja felállítani (itt, többek között, a preferencia tudatosságáról vagy esetlegességéről, a szavazók határozottságáról vagy semlegességéről, tényleges érdeklőségéről vagy közömbösségéről van szó).

A sorrend állítás módszere a döntés tartalmát is negatívan érintheti. Tétélezzük fel, hogy a szavazó tudatában van annak, hogy „A” és „B” a két legesélyesebb, a feladatra legalkalmasabb jelölt, de ő teljes meggyőződéssel „A” jelölt támogója. Megtörténhet, hogy a rangsorolásban a „B” jelöltet szándékosan fogja utolsó helyre tenni, annak ellenére, hogy tudatában van annak, hogy „B” jelöltnek az első vagy második helyen kellene lennie. Teszi ezt azért, hogy minimalizálja „B” győzelmi esélyeit az „A”-val szemben. Ezzel a döntés tartalmára (minőségére) lehet káros.

A fentebb bemutatott módszerek kapcsán felvetődik egy igen fontos – korábban is említett – elvi kérdés, nevezetesen a polgárok tájékozottsága, a közösségi ügyekben való tudásszintjük egyenlőtlen megoszlása, illetve a választók viszonylag alacsony tudásszintje. A tudásszint összefüghet az iskolázottsággal, nemmel, jövedelmi helyzettel, életkorral, médiafogyasztással,⁵⁸ illetve a közösségi ügyek iránti érdeklődés mértékével,⁵⁹ de e szintek egyenlőtlensége komolyan megkérdőjelezheti a szavazatok egyenlőségének demokratikus elvét. A viszonylag alacsony tudásszint, illetve a tudásszintek egyenlőtlen megoszlásának következtében a tájékozottabb és nagyon ismeretekkel rendelkezők határozottabbak, fajsúlyosabb véleményeket fogalmazhatnak meg, és a nagyobb tudással rendelkező, de amúgy mennyiségileg kisebbségnek számító egyének csoportja befolyásolja, mi több, manipulálhatja a közügyi témákban kevésbé jártas, de mennyiségileg többségnek számító emberek csoportját. A demokratikus társadalmak az ismeretbővítő tényezők, a pártok „nevelő” hatása, politikai-ideológiai pozícióik szervezett ismertetése és terjesztése, a különböző érdekcsoportok tájékoz-

58 TOKA Gábor: „A jó kormányzat, az ismeretgazdag választóközönség, és a tömegtájékoztatási rendszer összefüggései nemzetközi összehasonlításban” *Politikatudományi Szemle* 2009/2. 7–24.

59 D. CARPINI – S. KEETER: *What Americans Know About Politics and Why It Matters* (New Haven: Yale University Press 1996); TOKA (58. l.) 10.

tató-tanácsadó tevékenysége, a média, a reklámok, valamint a közvélemény-kutatási eredmények esetleges hatásai alig mérsékelik a tömeg tájékozatlanságát, de a választók döntéseit illetően igen hatékony manipulatív eszközökké válhatnak.⁶⁰ Ebben a megvilágításban aggályok merülhetnek fel a többségi elv tényleges értelmezése terén, illetve abban, hogy ilyen körülmények között a többségi elv képes-e megtartani hitelét, eleget tenni a demokratikus elvárásoknak.

5. Összegzés

Az egyes döntési eljárások tisztasága elvileg „eszményi” lehetne, ha a szavazópolgárok egyformán tájékozottak lennének az adott kérdésekben, ha megfelelő és egyforma ismeretekkel rendelkeznének a jelöltek alkalmasságát, koncepcióját, elképzeléseit illetően, továbbá, ha egyforma érdekelttség fűzné őket az egyes kérdéskörökhöz annak érdekében, hogy kellő megfontolás és mérlegelés eredményeként, saját belátásuk és meggyőződésük szerint hozzák meg ésszerű döntéseiket. De még ez az utópiának is beillő állapot sem tudná garantálni, hogy a leghatékonyabb és legjobb döntések születnének meg a társadalom számára.

A felvetett kérdések alapján – mintegy összegzéséként – elmondható, hogy igen nehéz nyugvópontra jutni a többségi elv, illetve a többség kiválasztásának mikéntje terén. Ha mindenhol, minden helyzetben és minden kérdésben a többségi akaratnak kell érvényesülnie, akkor a közösségi döntések eljárási mechanizmusa egyértelmű, noha bármikor fennálhat a többségi zsarnokság lehetősége. Ezért nem véletlen, hogy a kiválasztási módszer mellett kihívó és elsődleges fontosságú kérdés a kollektív döntések demokratikus keretek között tartása,⁶¹ ami eleve arra utal,

60 Ld. R. LAU – D. P. REDLAWS: *How Voters Decide: Information Processing During Election Campaigns* (Cambridge: Cambridge University Press 2006).

61 Jelen írásban nem tértem ki arra, hogy a többségi elv mint döntési mechanizmus, csak jól meghatározott feltételek, (alkotmányos) korlátok mellett tartható demokratikus keretek között, másként könnyen átbillenhet többségi zsarnokságba. Nem véletlen a többségi kormányzás – kisebbségi jogok fogalmainak párosítása, a kettő együtt tárgyalása sem. E kérdés behatóbb elemzése egy külön tanulmány tárgya lehet, itt csupán a felsorolás erejéig utalok a többségi elv néhány demokratikus korlátjára. Igaz, hogy bár a fentebb említett kettős ellentmondás kérdéséhez vezetnek [COMMAGER (12. lj.) 8.], de a következő korlátok megléte szükséges a többségi zsarnokság elkerülése vagy legalábbis minimalizálása érdekében: emberi jogok garantálása, népszuverenitás és a politikai egyenlőség (mint a demokrácia két alapvető „axiómája”) tiszteletben tartása; a hatalommegosztás elve (fékek és ellensúlyok), hatalmi pluralizmus léte; a társadalom tagjainak egyszerre több csoporthoz való kötődése (átfedések többségi és kisebbségi csoportok között); a többségi és kisebbségi csoportok kompromisszumkészséget növelő politikai magatartása, illetve az ezzel járó önmérséklés (e kérdés kapcsán fontos, hogy a szóban forgó társadalom politikai kultúrájában jelentős helyet foglaljon el a „rászorulok megsegítésének” keresztényi elve is). A többség akaratának érvényesülése és a demokratikus értékek tiszteletben tartása nemcsak a többségi kormányzás – kisebbségi jogok örökzöld kérdésére nyújthat egyfajta választ, hanem azt is jelzi, hogy a többségi elv demokratikus alkalmazása a törvényhozás mindenhatóságának és a személyi jogok biztosításának összeegyeztetésére irányul.

hogy a többségi kormányzás nem azonos a mindenható kormányzással, illetve arra, hogy a többségi elv nem anarchiába vagy abszolutizmusba torkollik, hanem inkább a kormányzás olyan elvét jelenti, melynek mentén a hatalom önmaga korláta- it állítja fel, ahogy Jefferson is felhívta a figyelmet erre.⁶² A többség kiválasztása – az egyes módszerek előnyei és hátrányai ellenére – minden működőképes társadalom alapvető feladata, de a kiválasztott többségnek szem előtt kell tartania egyfelől, hogy az egyes döntések mennyire elégítik ki a társadalmi igényeket, milyen mértékben maximalizálják az elégedettséget, másfelől pedig, hogy eleget kell tennie a demokrá- cia összetett és bonyolult követelményrendszerének.

A modern társadalmak pluralisztikus társadalmak, és bármilyen témában, kér- désben vagy közügyben a többség elvileg több csoport aggregációja révén jön létre vagy alakul ki (még abban az esetben is, ha a többség véleményét bizonyos kisebbségi csoport formálja, alakítja vagy manipulálja). Demokratikus keretek kö- zött a többségi döntések úgy lehetnek működőképesek, ha egyfajta „aggregá- ciós” döntések, amelyek a kisebbségi érdekeket is figyelembe vevő többségi akarat, a különböző csoportok közötti kompromisszumok és/vagy konszen- zusok egyfajta keveréke. Ez eredményezheti a mennyiségi preferencia szerinti alkotmányos döntéshozatalt, ami a maga során állandó kihívásoknak, gyakori konfliktusoknak van kitéve.

A többség vagy a győztes kiválasztásának kevésbé egyértelmű voltáról árulko- dik, hogy különböző társadalmak más és más kiválasztási módszert alkalmaznak. A skála az abszolút és/vagy relatív többségi formulától a vegyes választási rend- szereken át a félarányos és arányos formuláig tart.⁶³ A próbálkozások és az eljá- rások sokfélesége mellett a többségi elvet lehet dicsérni és lehet bírálni, de úgy tűnik, jóval könnyebb kritizálni, mint egy új, ténylegesen jobb döntési módszer javaslatával előállni.

Kulcsszavak: Borda-módszer, Condorcet-módszer, első-preferencia, többség, többségi elv

Nagy Levente tanszékvezető, főiskolai docens • Debreceni Egyetem
• nagy.levente@arts.unideb.hu

⁶² Ld. a 14. lábjegyzetet.

⁶³ Az egyes választási rendszerek kapcsán ld. többek között NAGY Levente: *Választás és arányosság* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó 2015); D. M. FARELL: *Electoral Systems* (Palgrave: Macmillan 2011); FÁBIÁN György – KOVÁCS László Imre: *Voksok és mandátumok* (Budapest: Villányi Úti Könyvek 1998); BERTA Zsolt: *A választási formulák* – <http://www.ajk.elte.hu/file/BertaZsolt-ValasztasiFormulak.pdf>.